

tv/oborona-ta-bezpeka-viy-na-na-visnazhennya-yak-rf-pereyshla-vid-kiiv-za-tri-dni-do-ruynuvannya-ukrainskoi-infrastrukturi-poyasnyuemo

8. Радзівіл, К., Кузікова, С. Особливості психологічної адаптації студентів-психологів до освітнього процесу в умовах воєнного стану. Психологічний журнал, 2024. № 11. С. 53–58. <https://doi.org/10.31499/2617-2100.11.2023.298406>

9. Формування психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до виконання завдань за призначенням під час бойового злагодження: методичний посібник. / Кокун О. М., Мороз В. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С. — Київ: «Центр учбової літератури», 2023. — 170 с.

10. Douville O. Paradoxical over adaptation. A key concept in the clinical and psycho-pathological approach to street children and youth. Samu Social International. 2021. <https://samu-social-international.com/portfolio/paradoxical-over-adaptation/>

11. <https://tsn.ua/ato/ukrayina-maye-shansy-peremohty-u-viyni-z-rf-the-atlantic-pro-viyskovi-tsili-zsu-na-fronti-2929262.html>

Meng, W., et al. Paradoxical leadership, team adaptation and team performance: The mediating role of inclusive climate. *Frontiers in Psychology*. 2023. Volume 14 – 2023. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.10>

ЛЕВАНДОВСЬКА АНАСТАСІЯ ВІТАЛІЇВНА, студентка БП-2 «Психологія», Національний університет «Києво-Могилянська академія», (м. Київ)
ГОЛУБЄВА МАРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА, доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки, Національний університет «Києво-Могилянська академія», (м. Київ), **ЖАРУК ІРИНА ВАСИЛІВНА**, магістр економіки, тьютор школи Хелегорденс, м. Роскілле (Данія)

КОНФЛІКТ МІЖ КОНСТРУКТИВНИМИ ТА ДЕСТРУКТИВНИМИ ЦІННІСНИМИ ОРІЄНТАЦІЯМИ СТУДЕНТСТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Вступ. Аналіз контенту сучасних досліджень (Короткіх, Тавровецька, 2023; Михайлишин 2017; Сидорук, 2020 та інших) дають можливість побачити, що кожна деструктивна цінність може мати свій конструктивний потенціал за сприятливих умов, а саме – відповідного фактора індивідуальності. Цінності, як і ціннісні орієнтації, можуть закладати початок внутрішньоособистісного конфлікту, який, у свою чергу, може провокувати у індивідів дезадаптивну та (ауто)деструктивну поведінку. Загострення суперечностей між цінностями може бути зумовлене екстремальними умовами, якими в українських реаліях є воєнний стан.

Представниками особливо яскравого прояву внутрішньоособистісного конфлікту є підлітки та студентство, оскільки ці групи осіб перебувають на етапі самовизначення й продовжують формування унікального стійкого

фундаменту особистості (Поліщук, 2020). У цьому віці суперечності у ціннісній сфері можуть мати високий ризик розвитку й прояв деструктивного потенціалу індивіда. Тому, проблематика цих тез «Конфлікт між конструктивними та деструктивними ціннісними орієнтаціями студентства під час воєнного стану в Україні» є досить актуальною.

Виклад основного матеріалу. Аналіз змісту словників (Бусел, 2005; Гончаренко, 1997; Гоцуляк, 2023; Синявський, Сергєєнкова, 2007; Шинкарук, 2002;) дозволив встановити наступне. Цінності найчастіше визначаються у контексті бажаного, ідеалізованого образу й виступають однією з репрезентацій внутрішнього світу особистості.

В історичному ракурсі, із точки зору античної, а пізніше середньовічної філософії, одним із перших кроків у розуміння змісту категорії цінності було усвідомлення того, що таке цінність. У цьому аспекті з'ясувалося, що поняття реальності та істини не дає відповіді на питання, що таке цінність. Конкретна істина відповідає на запитання, якою є реальність, а цінність відповідає на питання, що є, бажаним або яким щось повинно бути.

У «Філософському енциклопедичному словникові» (далі – ФЕС) підкреслюється, що цінність – «термін, що позначає належне, бажане, на відміну від реального, дійсного» (ФЕС, 2002, стаття Лісового, с.707). Отже, цінності належать до психічних феноменів – їхнім джерелом є наші бажання, інтереси, почуття, ставлення. Такий підхід сформувався на противагу античній та середньовічній філософії Нового часу. У цей період, у новочасній філософії, утвердилося переважно суб'єктивістське розуміння цінностей (ФЕС, стаття Лісового, 2002, с. 707).

У наведеному вище словникові моральні цінності – «це осмислені моральною свідомістю, етично обґрунтовані належні доброчесності й відповідні їм норми поведінки (мудрість, мужність, толерантність, вірність, правдивість, щирість, та ін.) (ФЕС, стаття Аболіної, 2002, с. 708).

Особливо важливим є філософське положення про те, що пояснюючи природу цінностей, наголошують на різниці між носієм цінностей та самими цінностями. Фактично, носієм цінностей є деяка основа, яка, можна сказати, «тримає» на собі цінності, або субстрат, в якому їх втілено. Носієм цінностей може бути не тільки щось матеріальне (наприклад, тканина і фарби у живопису), а також психіка особистості (скажімо, почуття краси, любові, ідеї, поняття, інтелект). Поняття добра, справедливості, законності є ціннісно навантаженими ідеями або поняттями, що є продуктами розумового розвитку людини.

Наразі філософи поділяють цінності переважно на дві великі групи: нижчі (або «матеріальні») та вищі (або «духовні»). Під першими цінностями розуміть те, що задовольняє біологічні потреби, а під вищими – духовні. Основою цієї класифікації цінностей є поділ на інструментальні (або зовнішні цінності) та внутрішні. Зовнішні цінності є засобом для утвердження інших цінностей. Внутрішні цінності є самодостатніми, духовними. Зовнішні цінності є засобами для утвердження інших цінностей. Самодостатні цінності характеризуються в

більшій мірі ознаками об'єктивних рис. Буття духовних цінностей не залежить від того, цінуємо ми їх чи ні, не залежить, від яких іде «заклик» шанувати та захищати ці цінності. За умови, якщо не чують цього заклику, то наслідком цього є духовна деградація особистості.

Конфлікт між деструктивними й конструктивними цінностями виникає тоді, коли глибинні цінності за своєю суттю вступають у суперечність із зовнішніми, поверхневими. Останні є необхідними для адаптації до середовища, але можуть значно відрізнятись від внутрішніх переконань суб'єкта. За такого конфлікту будь-яка особистість може перебувати у стані фрустрації, оскільки вимушена обирати між природною потребою у адаптації та власною самоактуалізацією як окремішності. У контексті студентства це питання потреби у безпеці та освіті.

Серед молоді та підлітків можна спостерігати спад мотиваційної складової у розвитку. Часто-густо молоді люди не мають бажання виконувати освітні завдання чи соціалізовуватись через стан очікування та спустошення. Як ніколи, у контексті війни стає актуальним питання міграції з України. Складні умови змушують багатьох змінювати місця проживання, разом зі звичним середовищем. Українці, що живуть за кордоном не хочуть пристосовуватись до місцевої культури через думку, що вони скоро повернуться. Цей приклад є чудовою демонстрацією конфлікту між цінностями патріотизму та безпеки. Бажання повернутись додому перешкоджає інтеграції й викликає провину через теперішнє перебування далеко від рідної землі, а бажання безпеки не дає повернутись додому, оскільки закордоном більше шансів вижити.

У сучасній науці, у широкому розумінні цього слова, існує поділ цінностей на універсальні (вселюдські), колективні (партикулярні) та індивідуальні. Універсальні цінності – це ті, що прийняті (чи мають перспективу бути прийнятими) різними цивілізаціями, культурами, народами, націями. До останніх можна віднести, наприклад, права людини. Цінності партикулярні – це цінності конкретного суспільства, самобутньої культури, нації, цивілізації (ФЕС, стаття Лісового, 2002, с. 707).

Деякі цінності індивід переймає ще на етапі дитинства – це спадок культурних надбань батьків, міжгенераційні сімейні звичаї тощо. Інші цінності особистість, що розвивається, інтеріоризує з розширеного соціального кола в процесі самопізнання. Ціннісні орієнтації, у свою чергу, репрезентують мотиваційну сферу особистості. Такі цінності відображають життєвий досвід, визначають напрями діяльності на тривалий термін та забезпечують ефективну реалізацію індивіда у його діяльності. Основу ціннісних орієнтацій генерують цінності, які надають діяльності змістовну основу.

На думку В. Синявського, О. Сергеєнкової, ціннісні орієнтації – це «суб'єктивно ідеалізоване і мотивоване відображення в психіці людини, соціальної групи цінностей на конкретному етапі історичного розвитку» (Психологічний словник, 2007, с. 327).

Війна в Україні змінила склад думок громадян, метод мислення та ієрархію потреб суттєвіше, ніж здається. Першочерговою потребою, яку

психіка намагається підтримати, інколи через штучний підбір пріоритетів, є виживання. Серед багатьох громадян спостерігається змирення з внутрішньою й зовнішньою напругою, стресом та нестабільними умовами життя. Дехто намагається зберегти здоровий глузд гумором, працею, спілкуванням. Але без можливості будувати плани на майбутнє діяльність перетворюється на сукупність беззмістовних хаотичних дій. Внаслідок знецінення власної діяльності втрачаються сенси, цінності, страждає мотиваційна сфера. Перебуваючи у мінливому середовищі особистість не бачить сенсу конструювати, оскільки продукт її діяльності ризикує бути знищеним подіями, на які вона не має впливу. Усвідомлення цього перетворює життя на існування, викликаючи внутрішнє спустошення, яке особливо відчутно у студентській спільноті. Неможливість побудови довгострокових планів згубно впливає не тільки на побудову й реалізацію плану кар'єрного чи індивідуального зростання, а й на соціалізацію та освітній процес.

Низка сучасних дослідників (Магда, 2004; Максименко, 2006; Чала О., 2013; Чала Ю., 2013; Чечель, 2017; Чиханцова, 2021; Чорний, 2022), аналізують різні аспекти конструктивного та деструктивного потенціалу ціннісних орієнтацій особистості. Обсяг цих тез не дозволяє навести детальний аналіз із посиланнями та цитуванням цих різноманітних аспектів.

Деструктивність у цій роботі, як і конструктивність, розглядаються як міра й напрямок самоактуалізаційного процесу. Відповідно, деструктивний потенціал ціннісних орієнтацій – міра, якою вони руйнують особистість або перешкоджають її розвитку. Проте, процес руйнації у міжкультурній традиції символізує переродження, створення якісно нового, що передається конструктивним потенціалом ціннісних орієнтацій. Таким чином, деструктивність та конструктивність ціннісних орієнтацій можна вважати двома потенційними реалізаціями індивіда, але дані варіанти реалізації мають незліченну кількість можливих комбінацій, які залежать від індивідуальних особливостей.

Проф. А. Гірника вважає, що загальною рисою будь-якого конфлікту є взаємодії між сторонами у «процесі вирішення проблеми у вигляді протидіяння однієї сторони іншій» (Гірник, 2010 с. 54). Розуміння конфлікту між конструктивними та деструктивними ціннісними орієнтаціями особистості ускладнюється тим, що це – внутрішньоособистісний конфлікт. Конфлікт між конструктивними та деструктивними ціннісними орієнтаціями особи студента/студентки відносяться до внутрішньоособистісних конфліктів. Такий вид конфліктів характеризується низкою особливостей: латентністю, відсутністю суб'єктів конфліктної взаємодії, інтрасуб'єктивністю.

За змістом духовні цінності поділяють на релігійні, моральні, естетичні, політичні, правові та інші. Відповідно говорять про моральний, політичний та правовий нігілізм. У ціннісно-смысловій сфері особистості почуття спустошення виступає нігілізм. У цьому стані людина зрікається будь-якої істини, розчаровується у світі й у собі. На тлі такого розчарування відбувається злам особистісних цінностей, цінності перестають бути цінностями,

перестають мати якесь значення. Стан нігілізму може бути різновидом реакції на аномію у суспільстві. Під аномією розуміють стан суспільства, який виникає внаслідок порушення або руйнації загальноприйнятих цінностей і норм. Аномія, в свою чергу, генерує об'єктивні причини розвитку нігілізму.

На противагу стану спустошення виступає життєстійкість як ціннісна орієнтація, яка спрямована на актуалізацію внутрішнього ресурсу, незважаючи на несприятливі умови. У цій структурі важливим виступають три елементи:

- залученість у процес життя,
- усвідомлення впливу на події,
- прийняття ризику.

Така життєстійкість дозволяє особистості сприймати події війни не з позиції про її трагічність, натомість, розглядати карколомні події як виклик, що потребує додаткової мобілізації творчоособистісних ресурсів. Таким чином, людина повертає своєму життю суттєвий зміст, знаходячи у собі мотивацію здолати випробування.

Висновки. Конфлікт між ціннісними орієнтаціями може мати як конструктивний бік – самоствердження, едукація, взаєморозуміння, так і деструктивний – руйнування особистості, введення індивіда у стан безнадії, фрустрації. Для сучасного студентства є, як ніколи важливою, регуляція та об'єктивна оцінка власних цінностей.

За умов війни природнім процесом вважається знищення та трансформація ціннісного складу особи.

Проте у процесі таких перетворень студентство може зазнавати дезорієнтацію, втрату стабільності та мотивації продовжувати діяльність. Пом'якшити цей процес може виведення на поверхню цінностей, що сприяють волонтерській діяльності, культурній ініціативності, розвитку соціальних зв'язків тощо. Зрозуміло, що коли немає змоги змінити ситуацію, варто почати змінювати ставлення до неї. Так, сприймаючи війну як виклик, а не як перешкоду, людина починає бачити більше можливостей, що дозволяє відволіктись від очікування й зосередитись на дійсних подіях, будувати плани.

Література

1. Аболіна Т. Моральні цінності // Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов. ред. В. І. Шинкарук ; ред. кол.: Л. В. Поліщук та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.

3. Гірник А. М. Основи конфліктології : навчальний посібник. Київ : НаУКМА, 2010. 222 с.

4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

5. Гоцуляк Н. Є. Українсько-англійський словник психологічних термінів. Кам'янець – Подільський : Кам'янець – Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2023. 317 с.

6. Короткіх Я. П., Тавровецька Н. І. Особливості ціннісних орієнтацій

і життєвих перспектив молодого покоління в умовах війни. Соціально-психологічні технології розвитку особистості : зб. тез доп. наук.-практ. конф. (м. Херсон – Івано-Франківськ, 7 квіт. 2023 р.). Херсон : ХДУ, 2023. С. 232–236.

7. Лісовий В. Цінність // Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов. ред. В. І. Шинкарук ; ред. кол.: Л. В. Поліщук та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

8. Магда П. М. До тлумачення поняття «ціннісні орієнтації». Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія». 2004. № 617. С. 89–93.

9. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості : монографія. Київ : Видавництво ТОВ «КММ», 2006. 240 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/734643/1/Генеза_здійснення_особистості.pdf.

10. Михайлишин У. Б. Ціннісні орієнтації в структурі особистості. Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 берез. 2017 р.). Харків : ХНУВС, 2017. С. 50–52.

11. Поліщук В. М. Віковий кризовий розвиток людини: від народження до дорослості: навчальний посібник. Суми : ПФ «Видавництво “Університетська книга”», 2020. 459 с.

12. Психологічний словник / авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергеєнкова; за ред. Н. А. Побірченко. Київ : Науковий світ, 2007. 214 с.

13. Сидорук Ю. М. Життєсвіт особистості: трансформація ціннісних орієнтацій сучасної молоді. Студентський вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Рівне, 2023. Вип. 1. URL: https://ep3.nuwm.edu.ua/26569/1/Студ_вісник_1_2023_8.pdf.

14. Фромм Е. Мати чи бути / пер. з англ. В. С. Чайковського. Київ : Український письменник, 2010. 222 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Fromm_Erich/Maty_chy_buty7.pdf.

15. Чала О. А. Психологічні аспекти деструктивної конфліктності майбутніх педагогів. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. 2013. Вип. 40 (64). С. 165–170.

16. Чала Ю. М. Соціально-педагогічні умови формування ціннісно-сислової сфери майбутніх педагогів. Освітологічний дискурс. 2013. № 2 (12). С. 138–149. URL: [https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1289/1/E_CHALA_PO_2\(12\)_IS_IPSP.pdf](https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1289/1/E_CHALA_PO_2(12)_IS_IPSP.pdf).

17. Чечель В. А. Ціннісно-сислова сфера особистості: теоретичні підходи та концептуальні основи. Соціально-психологічні чинники розвитку особистості : зб. тез доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 берез. 2017 р.). Харків : ХНУВС, 2017. С. 93–96. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_03_2017/pdf/20.pdf.

18. Чиханцова О. В. Психологічні основи життєстійкості особистості : монографія. Київ : Талком, 2021. 360 с.

19. Чорний Г. О. Деструктивна поведінка: визначення та форми її прояву. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 11. С. 712–714. URL: http://lsej.org.ua/11_2022/171.pdf